

ВІСНИК ЦЕНТРУ®

Поширення СНІДу в Україні потребує перегляду державної політики

Поширення СНІДу в Україні набуває ознак епідемії, яка вже цього десятиріччя стане впливовим чинником стримування розвитку держави. Державна політика щодо боротьби з ін'єкційною наркоманією, яка є основним розповсюджувачем захворювання на СНІД, на думку експертів, неякісна, суперечлива, багато в чому обтяжена спадком тоталітарного підходу. МЦПД і Всеукраїнська асоціація зменшення шкоди пропонують до обговорення всіма зацікавленими сторонами "зелену книгу", яка аналізує причини цих проблем і пропонує три варіанти державної політики у відповідь на загрозу

Поширення СНІДу створює загрози для розвитку держави

За прогнозами експертів, кількість ВІЛ-інфікованих 2010 року в Україні сягне майже 1,5 млн. осіб, питомо вага померлих від СНІДу становитиме близько 10%, абсолютна більшість яких – люди віком до 40 років. Якщо припустити, що результативність державної політики не зміниться порівняно з нинішнім днем, 2010 року лише на лікування ВІЛ/СНІДу в Україні потрібно буде витратити стільки коштів, скільки зараз витрачають на всю медичну галузь. Збільшиться також навантаження на соціальну систему через зростання кількості дітей-сиріт внаслідок смерті від СНІДу одного або двох батьків. Кількість таких дітей за песимістичними розрахунками може досягти 2010 року 77 тисяч. Поширення ВІЛ/СНІДу і супутніх захворювань становить пряму загрозу для розвитку національної економіки, адже переважна більшість ВІЛ-інфікованих – особи 20–39 років, тобто люди в розквіті фізичних, творчих і інтелектуальних сил.

Поширенню хвороби сприяє ін'єкційна наркоманія

З 1994–1995 років і донині основний спосіб поширення ВІЛ-інфекції в Україні пов'язаний зі споживанням наркотичних речовин ін'єкційним шляхом. За даними Українського центру профілактики та боротьби зі СНІДом МОЗ України, частка споживачів ін'єкційних наркотиків (СІН) у загальній масі ВІЛ-інфікованих становить близько 70%. Їхня кількість неухильно зростає: за даними офіційної

статистики 1991 року на обліку перебувало 31 080 осіб; 2003 – 119 965. Відповідно ж до експертних оцінок, кількість ін'єкційних споживачів наркотиків у п'ятеро більша.

Наркозалежність – це хвороба. Внаслідок специфічного характеру симптомів цієї хвороби споживачі наркотиків є соціально неблагополучною, маргіналізованою групою населення. Серед основних симптомів хвороби – ризикова поведінка наркозалежних, пов'язана зі вживанням наркотиків. Саме ризикова поведінка, з одного боку, робить їх дуже вразливими до інфікування, а з іншого – визначає ризик поширення ВІЛ-інфекції на інші групи суспільства.

Крім ризиків, пов'язаних з інфікуванням ВІЛ, вживання наркотиків також може стати причиною кримінальної поведінки через необхідність постійно знаходити кошти на наркотики. Споживач ін'єкційних наркотиків, який вживає наркотики впродовж одного–двох років, постійно збільшує кількість їх вживання (дозу). Приблизно за одно–дворічного вживання наркотиків добова потреба в грошах на придбання наркотиків коливається в межах від 50 до 100 грн. Чимало СІН не працюють і не мають стабільного джерела доходів, тому змушені ставати на злочинний шлях: або самі починають поширювати наркотики, або здійснюють крадіжки, розбій, пограбування.

Чинна державна політика неякісна

Темпи поширення епідемії ВІЛ/СНІДу, а також інших суспільно шкідливих

Запрошуємо до обговорення

Міжнародний центр перспективних досліджень спільно з Всеукраїнською асоціацією зменшення шкоди проводить серію громадських обговорень щодо боротьби з поширенням епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні. Ці заходи проводяться в рамках проекту "Громадське лобювання стратегії зменшення шкоди від вживання наркотиків", який реалізується за фінансової підтримки Міжнародного фонду "Відродження" та Міжнародної програми зменшення шкоди Інституту відкритого суспільства (Нью-Йорк, США).

МЦПД запрошує представників державних структур, бізнесу та організацій громадянського суспільства, діяльність яких стосується питань ВІЛ/СНІДу та наркозалежності в Україні, взяти участь у діалозі, результатом якого стане узгоджене бачення наявних проблем і способів їх вирішення, що буде покладено в основу рекомендацій до розроблення ефективної державної політики. На обговорення буде внесено документ "Нова політика зменшення шкоди від вживання наркотиків" (www.icps.kiev.ua/library.html?24).

Громадські обговорення проводяться за таким графіком:

- 18 січня – Луганськ, Полтава
- 20 січня – Дніпропетровськ, Знам'янка
- 25 січня – Одеса, Сімферополь
- 27 січня – Миколаїв, Чернівці
- 1 лютого – Львів, Ужгород
- 8 лютого – Київ

З питань участі в громадських обговореннях просимо звертатися в МЦПД до Ірми Підтепи за телефоном (044) 236-4377 та електронною поштою: ipidtepa@icps.kiev.ua або до регіональних організацій – учасників проекту, перелік яких наведено на веб-сторінці проекту за адресою: www.icps.kiev.ua/doc/harmred_partners.doc

наслідків наркозалежності в Україні вказують на те, що чинна державна політика не призводить до зменшення темпів поширення хвороби. В інтересах усього суспільства змінити такий стан речей якнайшвидше. Такі зміни можливі лише за умови цілеспрямованих, активних та узгоджених дій органів державної влади, неурядових організацій, міжнародних донорів і спеціалізованих організацій, суспільства в цілому. Лідером у цьому може бути лише політична влада.

Існує чотири групи чинників, що спричиняють загрозу ситуації з поширення епідемії, на подоланні яких необхідно зосередити ресурси.

Хиби загальної системи розроблення, ухвалення та впровадження політики:

- незважаючи на численні декларації про важливість проблеми запобігання поширенню ВІЛ/СНІДу, на урядовому рівні та у свідомості політиків немає достатнього розуміння реальної загрози. Жодна політична сила не ставить боротьбу зі СНІДом першочерговим пріоритетом;
- національні програми не містять мети, визначеної в конкретних цифрах, а державна політика не спирається ні на достовірні статистичні дані про ситуацію, ні на аналіз попередніх дій;
- через відсутність спільної стратегії та брак координації втілюються паралельні або суперечливі заходи;
- програми боротьби зі СНІДом потерпають від недофінансування, навіть запланований рівень фінансування не відповідає потребам країни;
- відсутність системи моніторингу впровадження державних програм призводить до безконтрольного та неефективного використання бюджетних коштів.

Неадекватний зміст чинної політики щодо споживачів ін'єкційних наркотиків. Держава реалізує політику стосовно споживачів ін'єкційних наркотиків, що переслідує водночас дві несумісні цілі. З одного боку, ця політика спрямована на повне позбавлення суспільства від наркоманії через переслідування органами внутрішніх справ і примусове лікування. З іншого – це заходи, спрямовані на зменшення шкоди від вживання наркотиків, пропагування толерантного ставлення до споживачів наркотиків, виходячи з неминучості існування в суспільстві такого явища, як наркоманія. Такий підхід реалізується на базі консультаційних пунктів “Довіра” у

складі Державного центру соціальних служб для молоді за кошти Державного та місцевих бюджетів, а також громадськими організаціями за кошти міжнародних донорів. Проте заходи, передбачені стратегією зменшення шкоди, не можуть бути ефективно реалізованими за наявності переслідувань і дискримінації СІН.

Спрямованість законодавства на повне викорінення наркоманії. Зокрема Кримінальний кодекс України зумовлює можливість для притягнення наркозалежних осіб до кримінальної відповідальності за такі дії, як придбання чи зберігання наркотичних речовин для особистого вживання, хоча саме їх вживання формально давно декриміналізовано. Більшість притягнених за цією статтею – наркозалежні, які, відповідно до позиції європейського співтовариства, самі є жертвами організованої наркозлочинності.

Особливу стурбованість викликає також наявність планової звітності органів міліції за кількістю порушених кримінальних справ, що призводить до застосування недозволених методів ведення дізнання і попереднього слідства стосовно споживачів наркотиків у гонитві за показниками.

Негативні настрої в суспільстві: стигматизація споживачів наркотиків.

У суспільстві спостерігається яскраво виражена соціальна дискримінація, за якої представники групи ризику не можуть отримати необхідний комплекс медичних послуг, соціальної допомоги від держави, допомоги в працевлаштуванні. Для СІН особливо характерні відсутність професії та легального джерела доходу, втрата житла, втрата корисних соціальних зв'язків, сімейні проблеми. Стигматизація СІН і людей, що живуть з ВІЛ (ЛЖВ), збільшує негативні наслідки наркоманії для суспільства в цілому. Причини такого стану – відсутність розвиненої соціальної інфраструктури, яка дає змогу надавати необхідну реабілітаційну допомогу й сприяння в ресоціалізації; недостатня інформаційна і роз'яснювальна робота серед населення; недостатні заходи забезпечення безпеки тих, хто працює з групами ризику.

Варіанти державної політики

1. Збереження наявної політики стосовно СІН. Цей варіант ґрунтується на припущенні, що вжиті заходи є достатніми для вирішення проблеми поширення ВІЛ/СНІДу, отже, держава не має змінювати підходи, пріоритети і засоби впливу на СІН. Вагомим аргументом проти є те, що в разі продовження впровадження цієї політики темпи поширення епідемії

лише збільшаться. Впровадження лише окремих елементів політики зменшення шкоди за кримінального переслідування наркозалежних хоча й зменшує негативні наслідки для суспільства від наркоманії, але не може вплинути на зміну ситуації в цілому.

2. Посилення репресій щодо СІН. Цей варіант ґрунтується на припущенні, що повного викорінення наркоманії, а отже, і ліквідації негативних наслідків для суспільства, можна досягти лише репресивними заходами. Такий варіант передбачає:

- посилення покарання за вживання наркотиків;
- припинення реалізації заходів зі зменшення шкоди;
- відмову у доступі до соціальних і медичних послуг для споживачів наркотиків, надання таких послуг лише тим, хто може відмовитися від вживання наркотиків.

Проти свідчить досвід багатьох країн, який показує неможливість повністю ліквідувати наркоманію навіть найжорсткішими заходами. Внаслідок посилення репресій наркозалежні уникатимуть будь-яких контактів із державними структурами, виявляться повністю ізольованими від програм з профілактики та лікування ВІЛ/СНІДу і негативні наслідки посиляться.

3. Впровадження політики зменшення шкоди в повному обсязі.

Цей варіант виходить із визнання неможливості повністю позбавити суспільство від наркоманії, але базується на розумінні необхідності мінімізувати шкоду для суспільства в цілому. Впровадження політики зниження шкоди в повному обсязі передбачає здійснення двох принципових компонентів:

- припинення кримінального переслідування людей, хворих на наркотичну залежність;
- ресоціалізація наркозалежних і ЛЖВ, зокрема, підвищення якості та доступності для них соціальних і медичних послуг.

Противники такої політики стверджують, що за нестачі коштів для гідного медичного обслуговування хворих дітей, інвалідів і літніх людей держава не має більше дбати про наркозалежних і хворих на СНІД. ■

За додатковою інформацією щодо проекту зі зменшення шкоди просимо звертатися до Андрія Беги за телефоном (044) 236-4477 та електронною поштою: abega@icps.kiev.ua.

Вісник центру є щотижневою публікацією Міжнародного центру перспективних досліджень, що розповсюджується електронною поштою. Якщо ви хочете бути внесеним до списку розсилання бюлетеня, надішліть інформацію про себе на адресу: marketing@icps.kiev.ua, тел.: (044) 236-5464, факс: (044) 236-4668. Архів **вісника центру** зберігається за адресою: <http://visnyk.icps.kiev.ua/> Редактор **вісника центру** Євген Шульга (shulha@icps.kiev.ua), тел.: (044) 236-4477. Передрук матеріалів дозволено з відома Центру.